

FAQ: auteursrecht in vogelvlucht

Ten behoeve van de Workshop DARC-2 en auteursrechten d.d. 12 april 2005

Invalshoek van de auteur

Wat is het doel van het auteursrecht?

Het auteursrecht geeft een auteur zeggenschap over zijn/haar werk. In de Auteurswet is het juridisch kader voor die zeggenschap vastgelegd. Tevens regelt deze wet enkele uitzonderingen op die zeggenschap.

Het auteursrecht is wereldwijd ongeveer op een zelfde wijze in nationale wetten vastgelegd. Dit omdat de onderliggende principes in conventies, verdragen en/of richtlijnen zijn overeengekomen.

Wat is een auteursrechtelijk beschermd werk?

Werken als artikelen, boeken, dissertaties, redes, voordrachten, papers, preprints, maar ook softwareprogramma's en databanken.

Niet auteursrechtelijk beschermd zijn ideeën, gedachten, methodieken of theorieën.

Het auteursrecht ontstaat direct tijdens het creatieve proces. Er is geen registratie of © teken nodig. Een werk is tijdelijk beschermd, namelijk tot zeventig jaar na de dood van de auteur.

Wie is de auteur?

De auteur is degene die het werk heeft gemaakt (de 'maker'). Gebeurt dit in een dienstverband, dan kan de werkgever als 'auteur' worden beschouwd. In de wetenschappelijke wereld wordt echter de wetenschapper, ook als die in dienst is, altijd als de auteur gezien.

Een boek, artikel of softwareprogramma kan door meerdere auteurs zijn geschreven. In dat geval is er sprake van co-auteurschap en moeten de auteurs gezamenlijk besluiten hoe ze met de rechten op hun werk willen omgaan.

Welke rechten heeft de auteur?

Ten eerste de zogenaamde exploitatierechten: dit is het exclusieve recht van de auteur om een werk openbaar te maken en te verveelvoudigen.

Deze rechten kan de auteur (deels) overdragen aan een andere (rechts)persoon.

- Openbaar maken is het werk aan het publiek ter beschikking stellen. Bijvoorbeeld door een artikel te publiceren in een tijdschrift of het op een website te plaatsen. Of een boek uit te brengen. Of een databank via Internet of een cd-rom raadpleegbaar te maken.
- Verveelvoudigen is het kopiëren van een werk dat al openbaar is gemaakt (op papier of digitaal). Bijvoorbeeld het downloaden van een artikel of softwareprogramma van een website of van een repository, of het maken van een fotokopie van een in print verschenen artikel.

Ten tweede de zogenaamde persoonlijkheidsrechten: dit is het recht op naamsvermelding bij openbaarmaking of verveelvoudiging van een werk. Evenals het recht om op te treden wanneer een werk zodanig gewijzigd, misvormd of verminkt wordt dat de naam of eer van de auteur wordt aangetast.

De auteur kan geen afstand doen van deze rechten.

Wat zijn de belangrijke uitzonderingen op die rechten?

Op de exclusieve exploitatierechten zijn enkele wettelijke uitzonderingen:

- het maken van een kopie voor eigen studie, oefening of gebruik (zowel in print als digitaal);
- het overnemen van een deel van het werk voor onderwijs en onderzoek;
- het citeren uit een werk.

Hiervoor is geen toestemming van de auteur of rechthebbende nodig.

Welke rechten kan de auteur overdragen en hoe moet dat?

De auteur kan de exploitatierechten (deels) overdragen. Dit is een definitieve stap waarmee de auteur dat (deel van zijn/haar) recht afgeeft. Daarom moet een overdracht tussen auteur en ontvangende partij (die dan 'rechthebbende' wordt) altijd schriftelijk geschieden en zo precies mogelijk worden gedefinieerd.

De auteur kan ook een licentie geven. Daarmee geeft hij/zij een ander toestemming om een bepaalde handeling te mogen verrichten. Bijvoorbeeld het publiceren van een artikel in een specifiek, gedrukt tijdschrift. Deze licentie kan exclusief zijn, zodat alleen die ene partij toestemming krijgt, of niet-exclusief. In dat laatste geval kan de auteur ook andere partijen diezelfde handeling toestaan.

Deze, wat beperktere toestemming kan schriftelijk, mondeling of zelfs 'stilzwijgend' worden gegeven. Dit laatste geldt wanneer een auteur een artikel ter publicatie aanbiedt aan een bepaald tijdschrift of akkoord gaat met de bepalingen die de uitgever op zijn website heeft gezet.

Het is ook mogelijk dat de auteur geheel afziet van het uitoefenen van zijn exploitatierechten, zodat een ander het werk naar eigen behoefte kan (her)gebruiken. Een dergelijke vergaande licentie wordt wel 'copyleft' genoemd en het is de basis van Open Access¹.

Wat kan de auteur (nog) doen na overdracht van de rechten?

Dit is afhankelijk van de rechten die zijn overgedragen, of de handelingen waarvoor toestemming is gegeven. Overigens is het zo dat wat contractueel tussen partijen wordt afgesproken, boven de auteurswet gaat. Dus het is voor de auteur belangrijk om niet te veel 'weg te geven' indien hij/zij nog andere plannen heeft met een werk.

De heersende leer is dat een auteur in ieder geval geen rechten kan overdragen voor exploitatievormen die op dat moment nog onbekend zijn. Zo wordt aangenomen dat een auteur voor 1996 *niet* heeft ingestemd met het jaren later publiceren van zijn/haar werk in een online database van de uitgever. Voor artikelen die na die periode zijn aangeboden, had de auteur dus vooraf kunnen bedenken dat het werk op meer dan een manier gepubliceerd zou kunnen worden. Als de auteur het daar niet mee eens is, dan moet in de afspraken met de rechthebbende duidelijk worden vastgelegd wat wel en niet onder de toestemming of overdracht valt.

Ook bij een volledige overdracht van rechten, mag de auteur *zelf* in ieder geval nog het nodige met zijn/haar werk doen. Bijvoorbeeld een eigen artikel in de eigen reader op nemen; het artikel via e-mail verzenden of het op een eigen website plaatsen; of het eigen artikel bewerken.

¹ Open Access heeft tot doel de resultaten van wetenschappelijke onderzoek snel, breed en effectief te verspreiden. Via het internet worden onderzoeksresultaten in de vorm van elektronische publicaties snel en wereldwijd toegankelijk gemaakt. Bovendien mag een ieder het aldus gepubliceerde materiaal zonder voorafgaande toestemming (her)gebruiken, mits de persoonlijkheidsrechten niet worden geschonden.

Invalshoek van de repository

Wat is de positie van repositories?

Een repository zal toestemming moeten hebben van de auteur of diens rechthebbende om een auteursrechtelijk beschermd werk in een repository te mogen opnemen. Immers:

- het digitaal opslaan van een werk door een instelling valt onder het maken van een reproductie. Dit is een handeling die niet onder de eerder genoemde uitzondering van de auteurswet is gebracht.
- het vervolgens toegankelijk maken van de digitale data in de repository, is een vorm van openbaar maken, en dus behouden aan de auteur of zijn/haar rechthebbende.

Wat is het beleid van uitgevers inzake repositories?

Sommige uitgevers hebben een beleid dat ze de gepubliceerde artikelen op een zeker moment zelf laten opnemen in een repository, bijvoorbeeld in het E-Depot van de Koninklijke Bibliotheek. Een groot aantal (internationale) uitgevers is ondertussen bereid om de auteur –desgevraagd– toestemming te verlenen voor opname van een werk in een repository.

[zie www.sherpa.ac.uk/romeo.php voor een lijst van uitgevers en hun specifieke beleid]

In beide gevallen kunnen de uitgevers daarbij wel voorwaarden stellen. Bijvoorbeeld dat het betreffende werk alleen in de repository van de eigen instelling opgenomen, en dus alleen via het instellingsnetwerk geraadpleegd mag worden. Of dat het werk niet in het originele pdf-formaat opgenomen mag worden, maar alleen in de auteursversie (alias 'postprint versie').

Aan wie moet een repository toestemming vragen voor opslag van een werk?

Dit is afhankelijk van degene die over de rechten beschikt voor het digitaal openbaar maken van het werk. Dit kan de auteur zijn of een uitgever.

Om het praktisch uitvoerbaar te houden, maken repositories onderscheid in publicaties naar hun publicatiedatum:

- ouder dan de beschermingstermijn (70 jaar na de dood van auteur): geen toestemming nodig;
- van voor 1996: waarschijnlijk zijn de rechten voor digitale publicatie niet overgedragen aan uitgever, dus bij de auteur toestemming vragen;
- van na 1996: waarschijnlijk zijn de digitale rechten reeds (impliciet of expliciet) overgedragen aan een uitgever, dus die moet toestemming geven.

N.B. enkele grote subsidiërende organisaties in UK en USA stellen de opname in een repository als voorwaarde voor een onderzoekssubsidie. De auteur moet daarmee rekening houden bij het overdragen van de rechten, of het geven van een licentie.